

INTEGRERET ARKITEKTONISK KULTURARV

BEVARINGS- VÆRDIER

ET AKTIV I ALMENE
BOLIGRENOVERINGER

BEVARINGSVÆRDIER ET AKTIV I ALMENE BOLIGRENOVERINGER

BEVARINGSVÆRDIER
– ET AKTIV I ALMENE BOLIGRENOVERINGER

© 2021 Sidse Martens Gudmand-Høyer / Arkitektskolen Aarhus

Arkitektskolens Forlag
Layout: WALK
Illustrationer og fotos: Sidse Martens Gudmand-Høyer medmindre andet er angivet
Korrektur: Culturebites

Arkitektskolen Aarhus
Exners Plads 7
8000 Aarhus C

FORORD

Denne publikation omhandler renovering af bevaringsværdige almene boliger. Den behandler de spørgsmål, der følger med opgaven at skulle varetage almene bolig- gers arkitektoniske kulturarv igennem renoveringsprojekter.

At skulle renovere og bevare på én og samme gang er en opgave med både udfordringer og store muligheder. Der er hverken entydige svar på, hvad der er vigtigst at bevare, eller hvad der er den rigtige måde at bevare arkitektonisk kulturarv på. Alligevel er der et stort potentiale i at gøre bevaringsværdier til et fælles aktiv for parterne i de almene boligrenoveringsprojekter. Ved at indarbejde bevaringsværdier med de nutidige behov allerede i de indledende helhedsplaner kan der etableres et fælles ståsted for parterne, som kan kvalificere projekterne og være værdiskabende i den videre proces.

Denne lille bog bygger på ph.d.-afhandlingen *Værdibaseret udvikling af Danmarks almene boliger* fra 2018. Ph.d.-projektet blev udarbejdet af Sidse Martens Gudmand-Høyer hos JJW Arkitekter med Arkitektskolen Aarhus og Landsbyggefonden som parter. Håbet med publikationen her er at fremme fokus på de problemstillinger og potentialer, som aktuelt gør sig gældende i arbejdet med at renovere bevaringsværdige almene boligbebyggelser. Bogen henvender sig til alle de parter, som er aktivt involveret i arbejdet med at renovere og fremtidssikre de almene boliger landet over. Det gælder ansatte i kommuner og boligselskaber, de involverede boligforeninger og deres rådgivere.

David Ploug, JJW Arkitekter
Tom Nielsen, Arkitektskolen Aarhus
Mogens A. Morgen, Arkitektskolen Aarhus

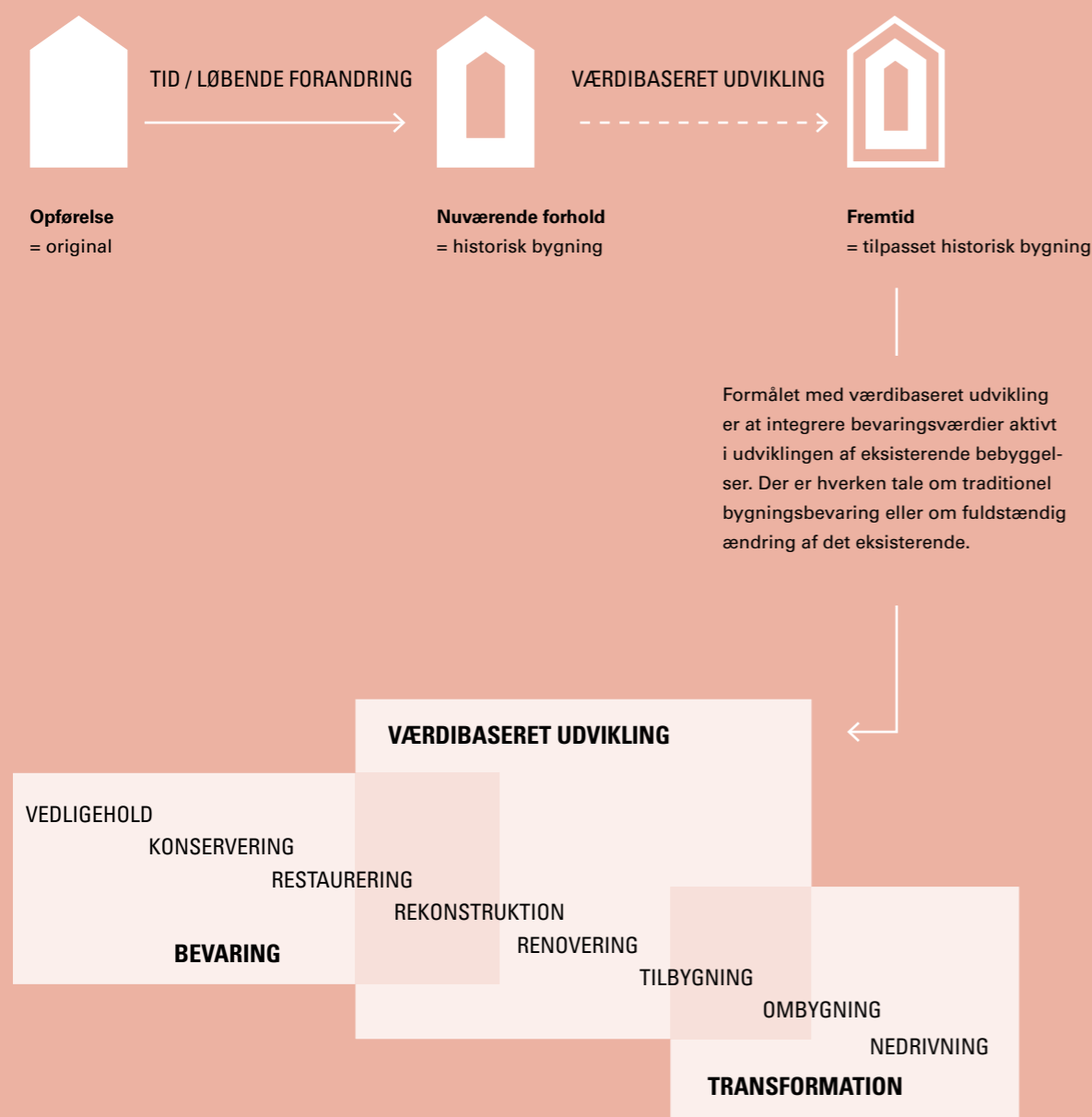
INDHOLD

09	Bevaringsværdier – et aktiv i udvikling
13	Potentiale for en ny praksis
17	Almene boliger som arkitektonisk kulturarv
23	Fordelen ved et fælles værdigrundlag
26	Tag ejerskab
29	Udvid diskussionen
33	Bevaringens virkning
35	Et muligt dialogværktøj – tre parametre
39	Processen som nøgle
45	Tendenser i aktuelle projekter

Renovering kan betyde store fysiske indgreb. Bebyggelsens kvaliteter og bevaringsværdier bør altid være retningsanvisende for forandringer. En vellykket renovering møder både aktuelle udfordringer og opretholder bebyggelsens egenart og de arkitektoniske, historiske og oplevelsesmæssige værdier.

Renovering af
Parkskellet opført
i 1942 på Amager.

FIGUR 1 VÆRDIBASERET UDVIKLING

BEVARINGSVÆRDIER – ET AKTIV I UDVIKLING

Der er kommet fokus på de almene boligars arkitektoniske kulturarv og på, hvordan denne kulturarv bevares. Det gælder særligt de murede bebyggelser fra 1940'erne og 1950'erne, men også de tidlige industrialiserede byggerier fra 1950'erne. Der er også en stigende interesse for montagebyggerierne fra 1960'erne og den kulturarvsfortælling, de repræsenterer.

EN NY
DAGSORDEN

De almene boliger er hjem for næsten 1/6 af danskerne og er et vigtigt boligpolitisk aktiv. Samtidig udgør bygningsmassen en betragtelig del af det byggede miljø i Danmark. Mange almene boligbebyggelser står overfor en række udfordringer af fysisk og til tider også af boligsocial karakter. Det er nødvendigt at gøre noget ved disse udfordringer for at sikre bebyggelserne som velfungerende og attraktive almene lejeboliger. I dag er der ikke fredede bygninger, der blev opført som almene boliger. Til gengæld klassificeres eller opleves mange almene boligbebyggelser som bevaringsværdige. Det skyldes især, at bebyggelserne betragtes som led i en større arkitektonisk kulturarvsfortælling, men også, at bygningerne lokalt værdsættes for deres arkitektur.

RELEVANS

Ambitionen om at bevare almene boligbebyggelser som arkitektonisk kulturarv, samtidig med at de fornyes, kan betegnes som værdibaseret udvikling eller en værdibaseret tilgang. Den værdibaserede tilgang har til hensigt:

VÆRDIBASERET
UDVIKLING

- At sikre hensynet til den arkitektoniske kulturarv i forening med nutidige behov for ændringer.
- At fremme en bredere tilfredshed med både processen og resultatet af renoveringen.

Her er altså ikke tale om bygningsbevaring i restaureringsfaglig forstand eller om fuldstændig ændring af det eksisterende hverken funktionelt, konstruktivt eller æstetisk. Formålet er derimod at opretholde bevaringsværdierne ved at gøre dem til et aktiv i udviklingen af bebyggelserne i forening med øvrige dagsordner af funktionel, bæredygtighedsmæssig og oplevelsesmæssig karakter. Det kræver:

FORMÅL

- En kortlægning af bebyggelsernes bevaringsværdier og af øvrige kvaliteter.
- At de registrerede værdier og behovene for optimering forholdes til hinanden.

Denne viden skal fungere som inspiration og rettesnor i projekterne og bør integreres i beslutninger om projektindhold og udformning i alt fra planløsninger til miljøarbejder, materialevalg og lignende. Kortlægningen og prioriteringen af værdier skal danne grundlag for en fælles forståelse mellem projektparterne. Dette fælles afsæt skal kvalificere selve renoveringsprojektet og samtidig mindske uenigheder og forsinkelser i projektudviklingsprocessen.

POTENTIALE

Der er et stort potentiale i at gøre bevaringsværdier til et aktiv og et fælles ståsted for parterne i de almene boligrenoveringsprojekter. Men det kræver, at projektparterne engagerer sig og tager stilling til bevaringssspørgsmål og laver målsætninger, der rækker udover det enkelte projekt. Den arkitektoniske kulturarv er vigtig for dokumentationen af vores fælles historie. Varetagelsen af bevaringsværdier i de almene boligbebyggelser er desuden afgørende for den enkeltes oplevelse af tid, sted og væren del af noget større – oplevelser, som bør tænkes med i vurderingen af boligkvalitet og socialt bæredygtig renovering.

DEN ALMENE BOLIGMASSE

- I 2020 boede 16,7% af danskerne i de i alt ca. 553.468 almene husstande.¹
- Ca. 58,3 % af de almene boliger er opført før 1974.²
- I 2014 blev de forventede renoveringsomkostninger for renovering af almene boliger opført før 1974 anslået til 169,2 mia. kr.²

¹ Landsbyggefonden. *Beboere i den almene boligsektor 2020*. Landsbyggefonden, 2020.

² Arkitema Architects. *Nye udfordringer for det almene boligbyggeri*. Landsbyggefonden, 2014.

Brøndbyøster Torv, opført i 1951-1954, tegnet af Kay Fisker.

”Almene boligbebyggelser fortæller om en væsentlig udvikling af det danske samfund i det 20. århundrede, nemlig udviklingen af det danske velfærdssamfund.”

Bendsen, J. R.(red.). *Rammer for udvikling: Almene boligbebyggelsers bevaringsværdier*. Landsbyggefonden, 2017. s. 8.

Til tider er de bevaringsværdige fysiske forhold direkte medvirkende til bebyggelsens aktuelle udfordringer. Et tidligt industrialiseret byggeri opført i en for datiden progressiv byggeteknik kan have byggetekniske udfordringer. Originale planløsninger, der afspejler tidligere boligidealer, kan synes underdimensionerede efter den nutidige levestandard. Eller arkitektonisk vellykkede trappeopgange er svært tilgængelige for gangbesværede. Typiske diskussioner vedr. bevaring i almene renoveringsprojekter omhandler derfor ofte efterisolering, udskiftning af vinduer, inddækning af altaner og ændring af indgangspartier.

POTENTIALE FOR EN NY PRAKSIS

Bevaringshensyn spiller en stor rolle, når det kommer til fredede bygninger og ældre bykerner. Men bevaring i forbindelse med almen boligrenovering er først kommet på tale de seneste år, og derfor har mange parter involveret i renoveringsprojekterne endnu ikke beskæftiget sig indgående med problemstillingen. Det gælder for eksempel mange kommuner og boligselskaber. Landsbyggefonden (LBF) har også først arbejdet med ønsker om bevaring i forbindelse med renoveringsstøtteordningen i de senere år. Mange rådgivere har heller ikke arbejdet særskilt med almene boliger som arkitektonisk kulturarv. Generelt er der derfor ikke etableret egentlige strategier omkring bevaringsspørgsmålet, hverken fra forvaltningsmæssig side eller konkret i projekterne. Derudover udfordres den værdibaserede udvikling yderligere af en række forhold:

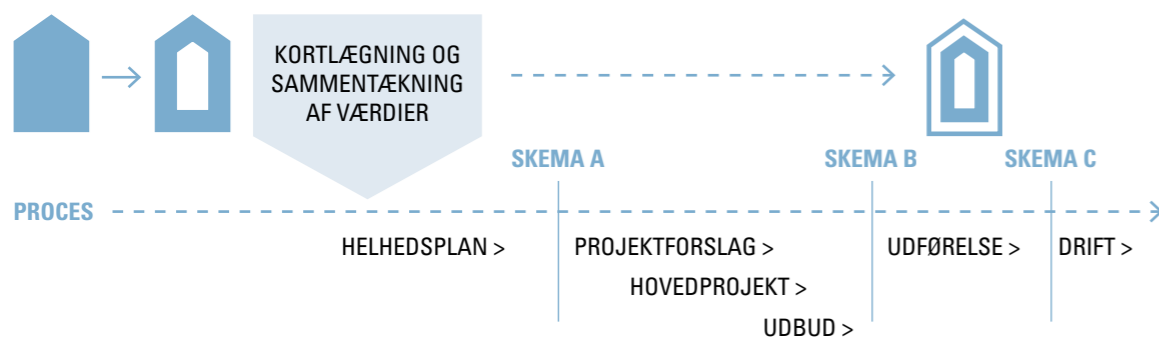
PRAKSIS UNDER UDVIKLING

- Udgangspunktet for renoveringsprojekterne er opretholdelsen af attraktive, betalelige almene lejeboliger, og bevaring er her en sekundær dagsorden. Flere boligpolitiske målsætninger søges integreret i projekterne og har stor betydning for formgivningen, f.eks. byplansstrategiske overvejelser, tilgængelighed eller social, økonomisk og miljømæssig sammenhængskraft. Bevaring i traditionel restaureringsfaglig forstand er derfor hverken en oplagt eller vægtet tilgang som udgangspunkt.

UDFORDRINGER

- De fysiske forhold, der vurderes bevaringsværdige, er ofte samtidig medvirkende til bebyggelsens aktuelle udfordringer. En bevaringsværdig facade kan være skyld i kuldebroer og skimmelvækst. Der viser sig derfor ofte grundlæggende forskelle i, hvad projektparterne finder værdifuldt.
- Hvis bevaringshensynet introduceres for sent i projektudviklingsprocessen, f.eks. af kommunen i forbindelse med byggeandragendet, bliver det let opfattet som en generende, og måske endda fordyrende, dagsorden af de øvrige parter i projektet i stedet for en integreret del af selve projektudviklingen.

FIGUR 2 ABC-PROCESSEN OG DEN VÆRDIBASEREDE TILGANG

At få renoveringsstøtte fra Landsbyggefonden skal projekterne igennem renoveringsstøtteprocessen – også kaldet ABC-processen efter de tre milepæle: godkendelsen af Skema A, Skema B og Skema C. Med en værdibaseret tilgang kortlægges og sammentænkes bevaringsværdier og øvrige kvaliteter med nutidige behov som afsæt for projektudviklingen.

Dette arbejde bør udføres inden Skema A-godkendelsen.

DEN VÆRDIBASEREDE UDVIKLINGS UDFORDRINGER I

Nærumvænge, opført i
1949 – 1961 i Nærum.

- Bevaringshensyn er et nyt fokus i almene boligrenoveringer. Der mangler strategier og værktøjer til at varetage bevaringsværdier i den almene boligrenoveringspraksis.
- Bevaringsværdige fysiske forhold kan være en integreret del af bebyggelsens aktuelle udfordringer. Der kan dermed være et konkret modsætningsforhold mellem bevaringsværdier og ønskede optimeringer (nutidsværdier).
- Bevaring er en sekundær dagsorden i almene boligrenoveringsprojekter. Selve formgivningen af de fysiske løsninger, som skal opretholde bevaringsværdierne, betinges derfor i høj grad af andre dagsordner end selve bevaringen. For eksempel af indeklime, krav om veldokumenterede løsninger, økonomiske prioriteringer og lignende.
- Bevaringshensyn introduceres ofte for sent i processen, for eksempel af kommunen eller af eksterne aktører. Mange kommuner stiller først deres krav til bevaring i forbindelse med behandling af byggeandragendet. Altså efter Skema A.
- Ændringer i projektindhold og valgte løsninger af bevaringshensyn er sværere at få godkendt af alle parter efter Skema A. Det skyldes ofte overvejelser omkring tid og økonomi samt de forvaltning-smæssige og beboerdemokratiske processer.
- Når bevaringshensynet introduceres for sent i projekterne, kan det opleves som et generende, fordyrende ekstra "lag", der tilføjes projektet, i stedet for som et hensyn, der er integreret i selve tilgangen til projektet.
- Det er aktuelt uklart, hvem der har ansvaret for bevaring i projekterne – særligt økonomisk. Er det kommunen, Landsbyggefonden eller boligforeningen?

- Kommunerne er myndighed for bevaringsværdige bygninger, men det kan synes uafklaret, hvem af projektparterne der har det egentlige ansvar for varetagelsen af bevaringsværdier i de konkrete projekter – særligt økonomisk. Dette uafklarede ejerskab kan forstærkes yderligere, når de enkelte bebyggelser vurderes bevaringsværdige som led i en national kulturarvsfortælling, mens selve den fysiske varetagelse af det bevaringsværdige skal ske lokalt og dermed prioriteres af beboerne.

Trods de uafklarede strategiske, økonomiske og ansvarsmæssige forhold samt bevaringsdagsordnens sekundære status påvirker bevaringshensyn alligevel i stigende grad de almene renoveringsprojekter. Det har konsekvenser for de konkrete fysiske løsninger i den enkelte sag. Den arkitektoniske kulturarv bør derfor udnyttes aktivt som et potentiale i udviklingen af de almene boliger. Bevaringsværdier bør integreres allerede i den tidligste projektudvikling, inden Skema A-godkendelsen, så de kan blive værdiskabende for det samlede projekt. Også selvom der ikke er tale om fredede bebyggelser eller om bevaring i fredningsjuridisk og restaureringsfaglig forstand.

DAGSORDEN MED
KONSEKVENNS

TIDLIG
INTEGRERING

FAGLIGT BREDT ANERKENDT ARKITEKTONISK KULTURARV

AAB, afd. 18 på Østerbro, opført 1922.

- Det, som kan kaldes den fagligt anerkendte forståelse af arkitektonisk kulturarv og bevaringspraksis, har udgangspunkt i internationalt sanktionerede chartre og konventioner. Forståelsen er også udviklet og formuleret af fagfolk beskæftiget med arkitektonisk kulturarv i bredt accepterede teorier og metoder.
- Den danske officielt stadfæstede måde at forvalte arkitektonisk kulturarv på funderes i høj grad på fagligt anerkendte metoder og principper med afsæt i internationale chartre. Den officielle forståelse af arkitektonisk kulturarv er norm-sættende for værdisætning og krav til bevaring i Danmark.
- Officiel udpegning og værdisætning af arkitektonisk kulturarv i Danmark forudsætter viden om den samlede bygningsmasse og den historiske, samfundsmæssige og bygningskulturelle udvikling gennem tiden.
- I officielle værdisætninger af arkitektonisk kulturarv tages der ikke hensyn til ønsker om fremtidige ændringer af bygningerne.
- De kulturhistoriske, arkitektoniske og miljømæssige værdier identificeres med henvisning til de eksisterende fysiske forhold og deres evne til at dokumentere væsentlige historiske og/eller kunstneriske aspekter.
- De originale bygningsdele, planløsninger og materialer er vigtige, for at en bygnings udviklingshistorie klart kan forstås og dermed for at bevare bygninger som aflæselige fysiske dokumenter.
- Når fagfolk indenfor bevaring og arkitektonisk kulturarv ikke er involveret i værdisætninger af almene boligbebyggelser, er der ofte et større fokus på arkitektonisk værdi end på de øvrige værdikategorier. Det medfører ofte en udpræget opmærksomhed på materialeholdning, komposition, farver og det visuelle helhedsindtryk. Der er også en tendens til, at disse forhold værdsættes for deres oplevelsesmæssige kvaliteter snarere end som formidling af en historisk udvikling.

ALMENE BOLIGER SOM ARKITEKTONISK KULTURARV

Det er en udbredt holdning, at bevaring af kulturarv, herunder arkitektonisk kulturarv, er et fælles gode og i flertallets interesse. Undersøgelser har samtidig vist, at der er en økonomisk værdi i at sikre kulturmiljøer og bevaringsværdige bygninger.

Almene boliger værdsættes som en vigtig, integreret del af fortællingen om udviklingen af det danske velfærdssamfund. Særligt efterkrigstidens murede boligbebyggelser betragtes som repræsentanter for en arkitektonisk vellykket periode i dansk boligbyggeri, der på dygtig vis formåede at forene det æstetiske og det funktionelle ud fra datidens betingelser.

Ud fra den fagligt bredt anerkendte forståelse af arkitektonisk kulturarv betragtes bygninger som fysiske dokumenter. I de almene boligbebyggelser kan man direkte aflæse udviklingen af danske arkitektur- og boligidealer, af boligpolitikken og byggeindustrien. Denne historie er dokumenteret i helhedsplaner, landskabsbearbejdning, konstruktionstyper, planløsninger, materialebrug og detaljeringer. Af samme grund er den oprindelige bebyggelse, de originale bygningsdele, planløsninger og materialer samt det, at en bebyggelses udviklingshistorie klart kan tydes, alt sammen vigtigt for opretholdelsen af den arkitektoniske kulturarv.

Der er tre værdikategorier i dansk kulturarvsforvaltning:

- Kulturhistorisk værdi
- Arkitektonisk værdi
- Miljømæssig værdi

De tre værdikategorier angår først og fremmest fysiske forhold, som netop dokumenterer særlige ophavsbetingelser og forhold af historisk betydning set i forhold til et nationalt helhedsperspektiv. De arkitektoniske og miljømæssige værdier vurderes også i dette historiske perspektiv, men de vurderes samtidig ud fra de oplevelsesmæssige kvaliteter, som bebyggelserne også kan siges at have i dag, også i et lokalt perspektiv.

FAGLIGT ANERKENDT FORSTÅELSE AF ARKITEKTONISK KULTURARV

DE OFFICIELLE VÆRDIKATEGORIER

RAMMER FOR
UDVIKLING

Slots- og Kulturstyrelsen kortlagde i 2015-16 de 30 mest bevaringsværdige almene boligbebyggelser i Danmark. Resultatet kan ses i publikationen *Rammer for udvikling: Almene boligers bevaringsværdier* (Bendsen, 2017). I kortlægningen tillægges de nuværende, fysiske dele af boligbebyggelserne kulturhistorisk værdi, hvis de afspejler opførelsestidspunktets lovgivning, familiemønstre, brug, æstetiske idealer og byggetekniske kunnen. For eksempel tillægges mange små altaner på begge sider af en bygningskrop fra begyndelsen af 1930'erne, som på Nordhavnsgården i København, kulturhistorisk værdi. Det skyldes, at de vidner om en dispensation fra to-trappe-systemet i byggelovgivningen i 1929. Det er altså antallet af altaner, deres placering og lille størrelse, som gør altanerne til et væsentligt fysisk vidnesbyrd om en byggejuridisk udvikling i eksemplet her – ikke nødvendigvis deres æstetiske eller funktionelle værdi set fra et nutidigt perspektiv.

DOKUMENTARISK
VÆRDI

De samme bygningselementer kan derfor sagtens være til stede i to forskellige bebyggelser, men alligevel ikke tilskrives samme bevaringsværdi eller vigtighed.

DE OFFICIELLE VÆRDIKATEGORIER

Kommunerne og Slots- og Kulturstyrelsen anvender de tre værdikategorier:

KULTURHISTORISK VÆRDI

Tilskrives fysiske forhold, som dokumenterer tidligere funktioner, brug, idealer, byggeskikke og opførelsestidspunktet. Værdien kan også tillægges symbolske egenskaber og fysiske ændringer, der afspejler en udviklingshistorie.

ARKITEKTONISK VÆRDI

Tilskrives karakteristisk formgivning, proportionering, konstruktioner, skala, motiver, kompositioner, materialer, interiører, håndværk, detaljer samt rumlige oplevelser og hierarkier i kraft af lysforhold, akustik, funktionelle sammenhænge mv. både i forhold til nutiden og datiden.

MILJØMÆSSIG VÆRDI

Tilskrives særlige sammenhænge mellem bygning, bebyggelse og omgivelser. Det gælder både i forhold til den større kontekst i landskab eller by og internt i en bebyggelse, samt overgangen mellem ude og inde i den enkelte bygning. Både i forhold til nutiden og datiden.

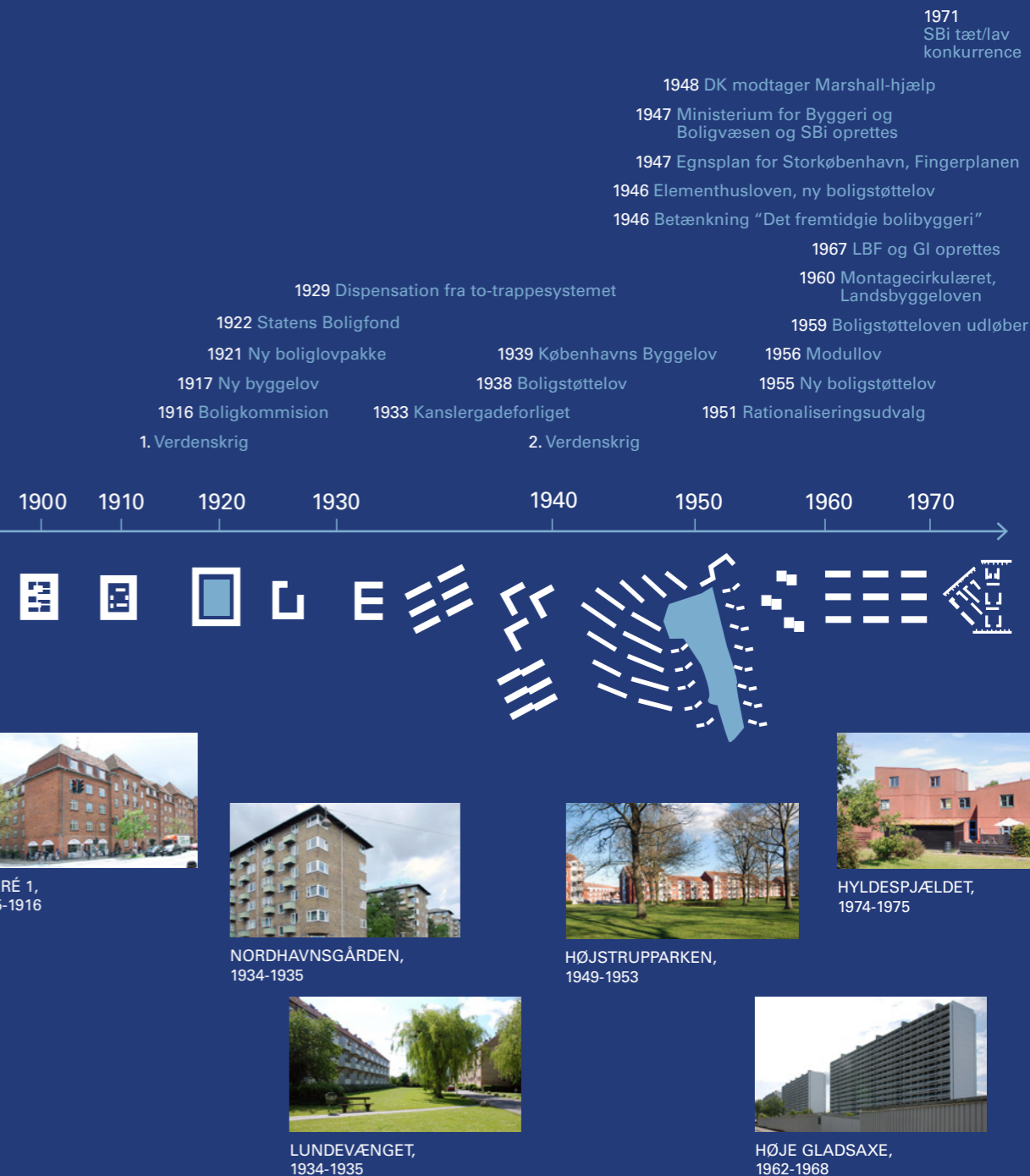
KILDER

Kulturarvsstyrelsen. "VEJLEDNING. Vurdering af Fredningsværdier." Kulturarvsstyrelsen, 2012.

Kulturarvsstyrelsen. SAVE- Kortlægning og registrering af bymiljøers og bygningers bevaringsværdi. Kulturarvsstyrelsen, 2011.

FIGUR 3 UDVIKLING AF BEBYGGELSESPLANER

De almene etageboligbebyggelser har løbende ændret sig i løbet af 1900-tallet. Den nære sammenhæng mellem udviklingen af bebyggelsesplaner og boligpolitiske tiltag er en af grundene til, at de almene boligbebyggelser værdsættes som fysiske dokumenter, der afspejler udviklingen af boligpolitikken, byggeindustrien samt arkitektur-, samfunds- og boligidealer.

DEL OG HELHED

I værdisætningen af nogle af de meget store almene boligbebyggelser er det ikke nødvendigvis enkeltdelenes originalitet eller kvalitet, der er bærende for bevaringsværdierne. Det kan derimod være bebyggelsen som et led i udviklingen af den samlede almene bygningsmasse eller selve bebyggelsens helhed. Det betyder, at nogle af bebyggelsens enkeltdele, f.eks. tagbelægning, kviste eller vinduer, ikke vurderes bevaringsværdige som delelementer i sig selv. Alligevel vurderes de væsentlige, da de bidrager til bebyggelsens helhed.

Trods veludførte værdisætninger kan det være vanskeligt at afgøre i et konkret projekt, hvor meget man kan ændre på enkeltdelene, uden at en bevaringsværdig helhed synes at gå tabt.

Det er den ovenfor beskrevne fagligt bredt anerkendte forståelse af arkitektonisk kulturarv, som ligger til grund for den officielle forvaltning herhjemme, og med den følger en række bevaringsprincipper. Men der er også andre forståelser af arkitektonisk kulturarv, som det kan være væsentligt at forholde sig til i arbejdet med de almene boliger, som for eksempel beboernes særlige brugsmønstre.

FOR BESKRIVELSER AF ALMENE BOLIGERS BEVARINGSVÆRDIER SE:

Bech-Danielsen, C. et al. *Kvaliteter i almene bebyggelser fra 1940'erne og 1950'erne*. Bygningskultur Danmark, 2013.

Bendsen, J. R. (red.). *Rammer for udvikling: Almene boligbebyggelsers bevaringsværdier*. Landsbyggefonden, 2017.

Dansk Bygningsarv (red.). *1940'ernes og 50'ernes murede boligbebyggelser: Bygningskultur og bevaringsværdier*. Realdania, Landsbyggefonden, Grundejernes Investeringsfond, 2015.

Hangaard, T. et al. *Arven fra 1950erne. Den almene sektors bygningskultur*. Almen-Net, 2011.

Nordhavngården på Østerbro i København har små altaner på begge sider af bygningskroppen. Bygningen blev opført i 1934-1935, få år efter at der kunne gives dispensation fra opførelsen af både hoved- og bagtrappe i etageejendomme, hvis der i stedet blev etableret redningsaltaner på begge sider af lejlighederne.

FAGLIGT BREDT ANERKENDTE BEVARINGS-PRINCIPPER

- De eksisterende materialer – helst de oprindelige – skal bevares hvis muligt.
- Ved restaurering eller genskabelse af et element skal væsentligheden af de elementer, der går tabt, opvejes af de elementer, der erstattes med.
- Der skal kunne ses forskel på nyt og gammelt; både nye elementer og rekonstruktioner skal kunne skelnes fra eksisterende og oprindelige dele.
- Ved nye tilføjelser skal kvaliteten af det nye stå mål med det eksisterende. Tilføjelser i forbindelse med bevaring af fredede bygninger bør undgås eller have særlig kvalitet.
- Vurdering, planlægning og udførelse af bevarende tiltag skal foretages af fagligt kvalificerede personer.

KILDER

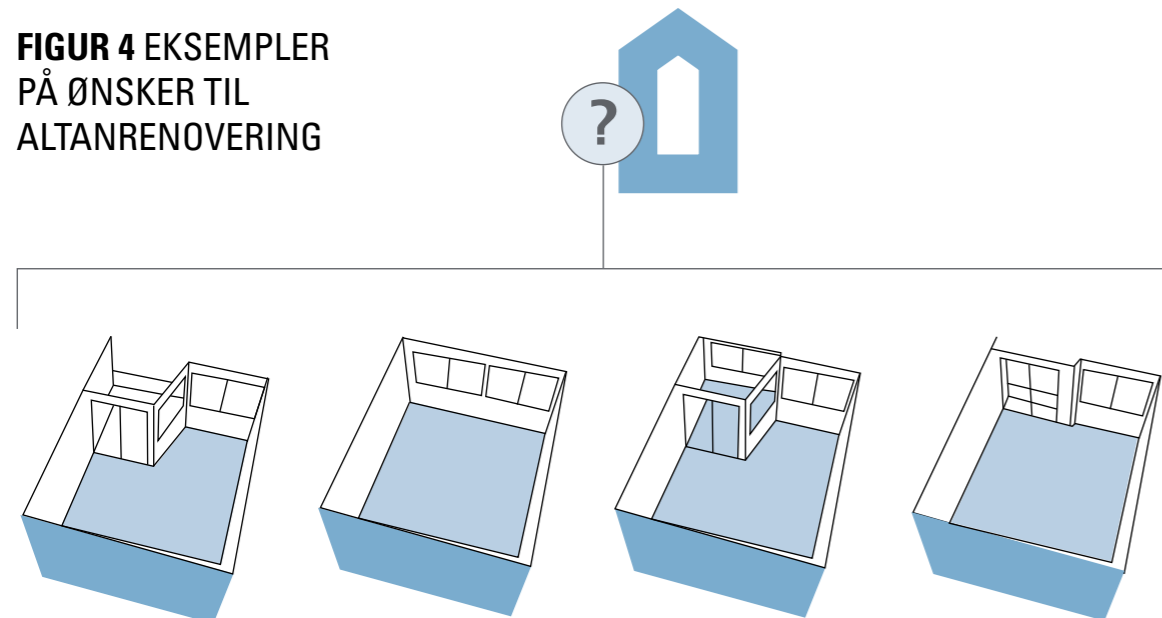
Kulturstyrelsen. "Bevaringsprincipper." Kulturstyrelsen, juni 2012/rev. februar 2015.

ICOMOS. "ICOMOS Charter- Principles for the Analysis, Conservation and Structural Restoration of Architectural Heritage (2003)"; 2003.

Mange almene etageboliger er opført med indeliggende altaner. Ændringer af altaner overvejes ofte i forbindelse med almene renoveringsprojekter. Det kan være, fordi de oprindeligt åbne altaner allerede er blevet inddækket, eller fordi der er ønske om inddækninger, udvidelser eller inddragelse af arealet i boligen. Der kan imidlertid være stor forskel mellem, hvad projektparterne ønsker, hvad der opfattes som den rigtige løsning – eller den mest værdifulde – og bevæggrundene herfor.

FIGUR 4 EKSEMPLER PÅ ØNSKER TIL ALTANRENOVERING

Kommunen vil bevare de oprindelige altaner, da de er vigtige for det bevaringsværdige arkitektoniske udtryk.

Beboere ønsker altanerne inddraget i boligarealet.

Boligselskabet ønsker at beholde eller etablere en altaninddækning, da mindskede varmeudgifter er attraktivt for udlejningen og driften.

Landsbyggefonden anser åbne altaner som en væsentlig kvalitet i boligen og støtter ikke nedlæggelse af altaner.

FORDELEN VED ET FÆLLES VÆRDIGRUNDLAG

Førend almene boligforeninger kan opnå renoveringsstøtte i Landsbyggefonden, skal renoveringsprojekterne for det første leve op til en række kriterier for at få godkendt henholdsvis Skema A, Skema B og Skema C som led i renoveringsstøtteprocessen (se s. 24). For det andet skal kommunen godkende projektet og de tre skemaer, ligesom den skal godkende byggeandragendet inden Skema B. For det tredje skal boligforeningen og beboerne godkende projektet ad flere omgange. Disse tre beslutningsdygtige parter har forskellige behov og målsætninger, som ønskes tilgodeset i projekterne. Der kan være forskel i bevæggrundene for en nyrenoveret, attraktiv og velfungerende boligbebyggelse, og forståelsen af et vellykket renoveringsprojekt kan veksle projektparterne imellem. Af samme grund er der typisk tale om kompromisser imellem parterne, når det kommer til økonomi, projektindhold og de fysiske løsninger.

DE TRE PARTER

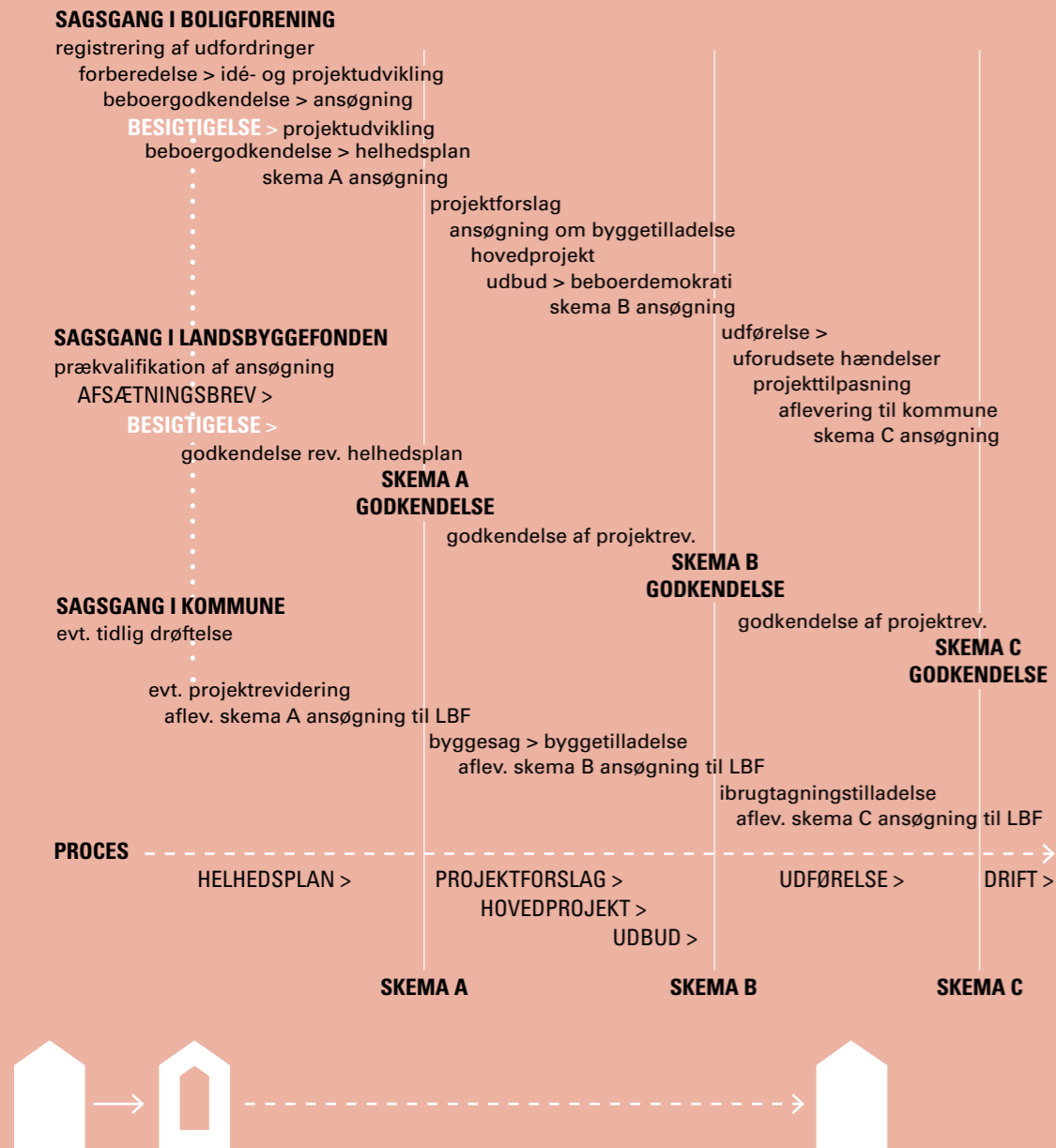
Forskellen i forståelsen af bevaringsværdier og deres vigtighed viser sig særligt, når de bevaringsværdige fysiske forhold er integreret med bebyggelsens udfordringer. Aktuelt tilskrives de almene boliger primært bevaringsværdier ud fra den officielle forståelse af arkitektonisk kulturarv, det vil sige som fysiske dokumenter over en kulturarvsfortælling af national karakter. Selvom der fra boligforeningen og beboernes side kan nikkes godkendende til denne værdisætning af deres bebyggelse, prioriteres ofte andre behov end bevaring i projekterne – gerne af økonomiske hensyn. Det kan ikke nødvendigvis forventes, at beboerne i en bebyggelse gennem huslejestigninger vil betale for eventuelle fordyrende løsninger grundet et nationalt kulturarvshensyn, eller at der godkendes en ringere isoleringsevne end foreskrevet i bygningsreglementet på grund af bevaringshensyn. Særligt hvis ønsket herom først præsenteres efter Skema A-godkendelsen, hvor beboerdemokratiet allerede har godkendt projektindhold og økonomi.

FORSKELLE I PRORITERINGER

I de almene renoveringsprojekter er det at nå til enighed om løsningen af aktuelle udfordringer imidlertid hele grunden til, at parterne er samlet. Og der ligger et stort potentiale i den eksisterende projektorganisering, hvor både beboerne, Landsbyggefonden og kommunen skal godkende projekterne, hvis der vel at mærke sikres indbyrdes, direkte dialog tidligt i processen. I så fald kan både ønsker til projektets indhold, bevaringshensyn og konkrete krav til formgivning fra forvaltningsmæssig side diskuteres og afstemmes med de økonomiske rammer, inden de lægges fast i forbindelse med Skema A-godkendelsen.

POTENTIALE

FIGUR 5 SAGSGANGEN HOS DE TRE BESLUTNINGSDYGTIGE PARTER

En fast del af ABC-processen er Landsbyggefondens besigtigelse af boligbebyggelsen inden Skema A-godkendelsen. Her gennemgår Landsbyggefondens, hvilke dele af projektet der kan opnå støtte, og hvordan. Efter besigtigelsen justeres helhedsplanen af boligafdelingen, hvorefter den godkendes af beboerdemokratiet og sendes til kommunen, der som tilsynsmyndighed skal godkende ansøgningen juridisk og økonomisk overfor Landsbyggefondens. Besigtigelsen er en enestående mulighed for, at alle de beslutningsdygtige parter i projekterne kan mødes.

Den værdibaserede tilgang til renoveringer, hvor der som udgangspunkt etableres et fælles værdigrundlag som afsæt for projektet, kan mindske eventuelle misforståelser, konflikter om prioriteringer og fordyrende forsinkelser af processen senere i projektet. Bevaringsværdier bør i den forbindelse indtænkes i selve projektgrundlaget og dermed integreres i selve udgangspunktet for projektudviklingen. Dette arbejde kan ske i forbindelse med udviklingen af den første helhedsplan og bør involvere såvel beboere som boligselskab, kommune og Landsbyggefondens samt eventuelt eksterne aktører inden Skema A-godkendelsen. Der skal være tidlig kommunikation omkring bevaringsværdierne betydning, deres mulige varetagelse og prioritering i forhold til de forventede fysiske ændringer i bebyggelsen.

TIDLIG FÆLLES
INDSATS

Landsbyggefondens kræver i forvejen et grundigt forarbejde og registrering i forbindelse med renoveringsstøtteansøgningerne og ABC-processen. Dette forarbejde er i dag primært koncentreret om bebyggelsernes udfordringer, tilstand og om forhold, der svækker boligafdelingernes konkurrencedygtighed. Hvis den værdibaserede tilgang skal fremmes, skal dette forarbejde udvides, så kvaliteter og bevaringsværdier i det eksisterende byggeri kortlægges.

VIGTIGT MØDESTED

Landsbyggefondens besigtigelse af boligbebyggelsen inden Skema A-godkendelsen er en enestående mulighed for, at alle de beslutningsdygtige parter i projekterne kan mødes. Her kan boligforening, boligselskab, kommune og Landsbyggefondens diskutere, positionere sig og nå fælles forståelser om værdisætning, prioriteringen af behov og bevarings spørgsmål i den konkrete bebyggelse. Etableringen af det fælles værdigrundlag på dette vigtige tidspunkt i processen kan blive referencepunkt for beslutninger og prioriteringer længere fremme i renoveringsstøtteprocessen og projektudviklingen.

Registrerings- og værdisætningsarbejdet bør omsættes i et fælles værdigrundlag for alle projektparterne. Her skal bevaringsværdier, øvrige dagsordner og ønskede forbedringer identificeres, tænkes sammen og prioriteres ud fra et helhedsperspektiv. Værdisætningen og -prioriteringen bør udarbejdes i fællesskab eller godkendes af alle projektparterne. Herefter kan helhedsplanen formuleres og værdierne varetagelse integreres i de nye løsningsforslag. Det kræver et stort afklarings- og udviklingsarbejde, der dog bør prioriteres, inden der er givet endeligt tilsagn om renoveringsstøtte. Det kan betyde yderligere tidsforbrug og omkostninger end forventet i den indledende fase, men et bedre kendskab til det eksisterende byggeri kan i sidste ende minimere uforudsete udfordringer, der omvendt kan være vanskelige at håndtere indenfor den godkendte projektøkonomi. Det gælder både uenigheder og uforudsete forhold i den eksisterende arkitektur. Det fælles værdigrundlag bør derfor anses som et aktiv, der kan blive til fordel for hele projektet.

ET AKTIV

TAG EJERSKAB

Hvis bevaringsværdier skal blive et aktiv i renoveringsprojekterne, må landets kommuner, Landsbyggefonden, boligselskaber, rådgivere og beboere tage stilling til den arkitektoniske kulturarvs indhold og vigtighed. Stillingtagen er nødvendig, hvis det skal lykkes at forene hensynet til en national kulturarvsfortælling med lokal viden og nærværende behov i projektudviklingen og formgivningen. Det er også vigtigt at reflektere over, hvordan forskellige del- og helhedsbetragtninger kan prioriteres, når det gælder bevaringsværdier – for eksempel deres betydning nationalt og lokalt.

TAG STILLING

De enkelte parter bør tilegne sig *metoder* til vurdering og vægtning af bevaringsværdier, herunder *hvorfor* det fysiske tilskrives værdier, og hvordan de kan oprettholdes. Det er igennem denne stillingtagen, at der etableres et egentligt ejerskab til den arkitektoniske kulturarv. Samtidig vil det sikre større fokus på bebyggelsernes eksisterende kvaliteter end i dag.

LAV MÅLSÆTNINGER

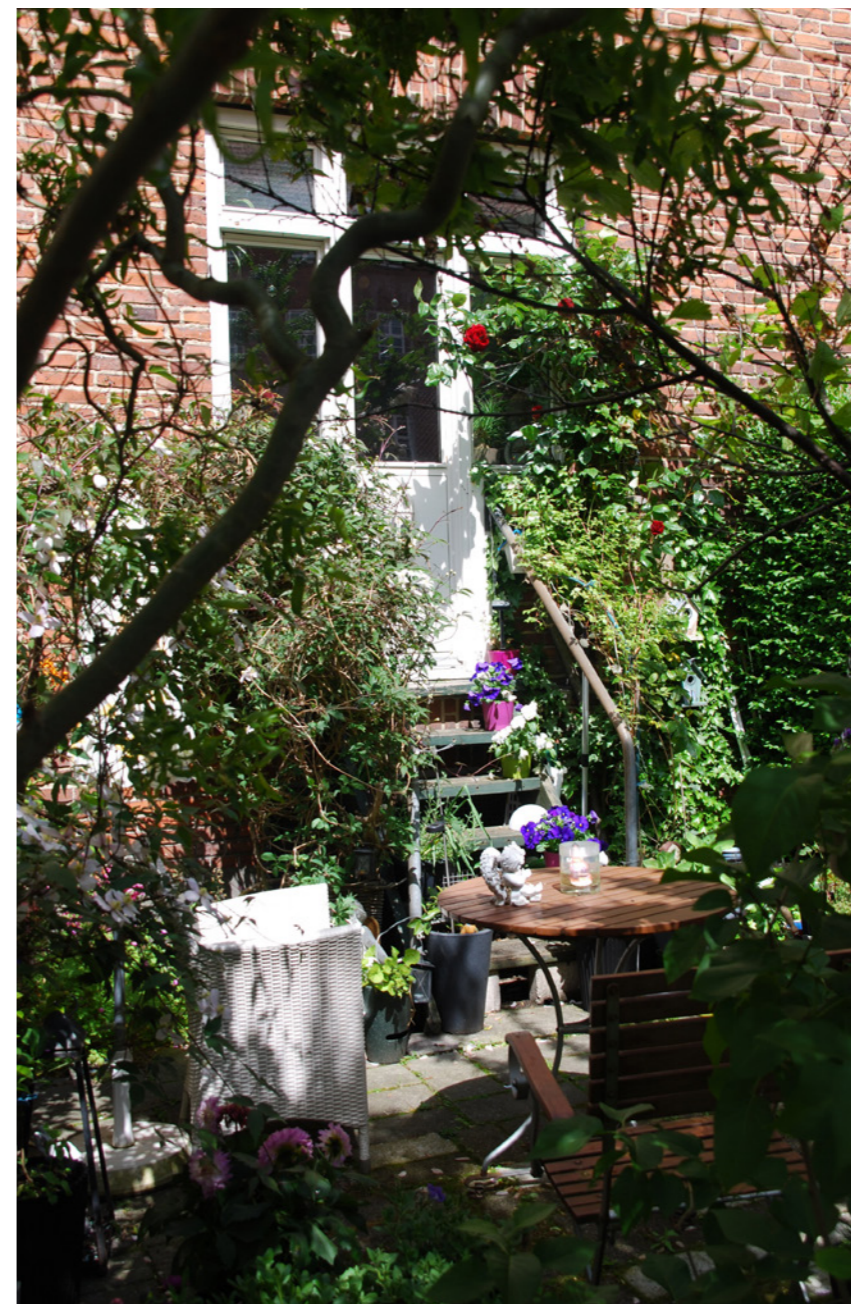
Kommunerne og Landsbyggefonden har allerede stor indflydelse på de enkelte projekter gennem gældende krav, retningslinjer og de handlerum, som kan udstikkes forvaltningsmæssigt. Disse instanser kan med fordel formulere egne målsætninger for varetagelsen af de almene boligbebyggelsers arkitektoniske kulturarv. Vel at mærke målsætninger, der rækker udover det enkelte projekt. Det er dog vigtigt, at officielle værdisætnings- og beslutningsprocesser er gennemskuelige for de øvrige projektparter for at sikre en hensigtsmæssig dialog i konkrete sager.

De arkitektfaglige rådgivere bør også formulere deres holdning og metoder til bevaring, også inden de sidder med et konkret projekt. Der ligger et stort ansvar i netop denne rådgivende funktion, da de arkitektfaglige rådgivere forventeligt har interesse i arkitektonisk kulturarv og en viden herom, som en byherre kan støtte sig til. Ikke mindst er det arkitekturrådgiverne, der omsætter de mange behov, ønsker og betingelser til formgivning og fysiske løsninger.

Boligselskaberne kan også med fordel danne sig overblik over de enkelte bebyggelsers bevaringsværdier. Boligselskaberne og boligforeningerne kan også bede rådgiverne om at beskrive deres metoder til vurdering af arkitektonisk kulturarv og deres holdninger til bevaring både i forbindelser med konkurrencer, de første helhedsplaner og den øvrige projektudvikling.

Det er centralt for den værdibaserede tilgang, at såvel bevaringsværdier som vortids ønsker til boligkvalitet, funktionalitet, æstetik og bæredygtighed kortlægges tidligt. Først herefter bliver det muligt at sammenholde de nutidige behov med den arkitektoniske kulturarvsfortælling og bevaringsværdierne for derpå at afgøre, hvordan de skal vægtes i forhold til hinanden.

INTEGRATION

Jagtvej Karré 1,
opført 1915-1916.

Den arkitektoniske kulturarv er et fællesjeje, som aktuelt skal varetages lokalt i de konkrete renoveringsprojekter. Ejerskabsfølelsen til den bygningskulturelle arv kan styrkes ved, at alle parter inddrages i kortlægningen og italesættelsen af kvaliteter og bevaringsværdier tidligt i processen.

FIGUR 6 DE MANGE VÆRDIER

Der er beskrevet mange typer af værdier i forbindelse med kulturarv. En historisk bygning kan opleves som værdifuld på mange måder. Det vanskelige ved værdisætning af arkitektonisk kulturarv er, at værdier tillagt den samme bygning både kan være overlappende og stå i modsætning til hinanden.

ARKITEKTONISK KULTURARV SOM EN PROCES

- Kulturarv bliver værdifuld i kraft af vores værdsættelse, og når vi bevidst ihukommer fortiden i vores møde med kulturarv. Det sker, når vi interagerer med hinanden og med vores omgivelser, eller gennem ritualer og lignende. Kulturarv er samtidig resultatet af vores nutidige holdninger til fortiden.
- Den fagligt anerkendte forståelse af kulturarv og den faglige ekspertise indenfor dette felt udfordres i dag i stigende grad af ønsket om større demokratisering af udpegningen og varetagelsen af kulturarv.³
- Flere taler for, at kulturarvsudpegning og -forvaltning bør handle om udvikling med afsæt i vores forhold til nutiden og fremtiden snarere end om bevaring.⁴

³ Fairclough, Graham. "New heritage frontiers." I *Heritage and Beyond*, s. 29 - 42. Council of Europe, 2009.

⁴ Harrison, Rodney. *Heritage: Critical approaches*. New York: Routledge, 2013.

UDVID DISKUSSIONEN

Trods uenigheder om den arkitektoniske kulturarvs indhold og vigtighed både i teori og praksis er det den officielle og fagligt bredt anerkendte kulturarvsforståelse, der er normsættende for værdisætningen af arkitektonisk kulturarv herhjemme. Man bør derfor gøre sig bekendt med de officielle værdikategorier, værdisætningsmetoder og den forståelse, de udspringer af. Denne forståelse er både bestemmen- de for, hvad der klassificeres bevaringsværdigt, og danner grundlag for en række fagligt anerkendte bevaringsprincipper (se s. 21).

EN NORMATIV FORSTÅELSE

Det er i dag vanskeligt at efterleve disse bevaringsprincipper i de almene renoveringsprojekter. Det skyldes, at de nye fysiske løsninger, der skal viderefremme den arkitektoniske kulturarv, formgives på baggrund af en lang række andre forhold, kriterier og betingelser end bevaring. For at fremme bevaringshensynet i de almene boligrenoveringssager skal det integreres med de øvrige målsætninger og behov, som skal indfris i projekterne. Udgangspunktet i de almene renoveringsprojekter er netop ikke bevaring i restaureringsfaglig forstand, men at sikre, at bebyggelserne lever op til den funktion, de blev opført til, nemlig velfungerende, attraktive boliger til en rimelig husleje. Bevaringshensynet udfordres også af de forskelle, der kan være i værdiforståelser mellem projektparterne. Der er for eksempel ikke nødvendigvis enighed om, hvad arkitektonisk værdi egentligt er. Endelig er der forskellige meninger om, hvordan værdier bør prioriteres i projekterne.

En forløsende mulighed for at nå til enighed og gode kompromisser i projekterne kan ofte være at indtænke bevaringsværdier i en udvidet forståelsesramme. Ved at løfte blikket og træde et skridt tilbage kan de mange ønsker til renoveringsprojekterne ses som udtryk for ekspertværdier og oplevelsesværdier (Riegl, 1903). Oplevelsesværdier og ekspertværdier kan defineres således:

UDVID VÆRDI-FORSTÅElsen

- Oplevelsesværdier kan umiddelbart forstås og værdsættes af alle uafhængigt af uddannelse, køn og status. For eksempel om man oplever, at noget er funktionelt set ud fra nutidige behov, at noget er nyistandsat eller lever op til æstetiske

KILDE

Riegl, A. *Der Moderne Denkmalkultur: Sein Wesen und seine Entstehung*. Wein/Leipzig: Verlage von W. Braumüller, 1903.

FIGUR 7 EN UDVIDET FORSTÅELESRAMME

Det kan være en god idé at udvide forståelsesrammen, når det gælder værdier i almen boligrenovering. En ny arkitektonisk løsning kan godt leve op til flere værdikategorier. Løsningen kan styrke oplevelsesværdierne, hvis de funktionelle, byggetekniske og visuelle forhold forbedres set ud fra et nutidigt perspektiv. Samtidig kan ekspertværdierne tilgodeses, hvis formgivningen opretholder bebyggelsens dokumentariske egenskaber og kulturhistoriske værdi og styrker den arkitektoniske og miljømæssige værdi.

EKSPERTVÆRDIER

Kræver en forudgående viden og fagekspertise for at kunne værdsættes. F.eks. at bygningens oprindelse, brug og udvikling sættes i historisk kontekst, eller at en bygnings æstetik og kvalitet vurderes relativt til samtiden ved opførelsen.

ØPLEVELSESVÆRDIER

Kan umiddelbart forstås og værdsættes af alle uafhængigt af uddannelse, alder, status mv. Det kan være oplevelsen af tidens gang gennem patinering, eller omvendt, at noget er istandsat, brugbart og smukt set fra et nutidigt perspektiv.

DEN VÆRDIBASEREDE UDVIKLINGS UDFORDRINGER II

- I dag værdsættes de almene boliger som led i en national kulturarvsfortælling. Bevaringsværdierne skal dog varetages lokalt.
- Bevaringsværdier er ikke endegyldige størrelser. Det er derfor afgørende med tydelig formidling ift. grundlaget for afgørelser og beslutninger vedrørende vurdering af bevaringsværdier og deres varetagelse.
- Utilstrækkelige eller manglende officielle strategier for varetagelsen af bevaringsværdier ifm. almene boligrenoveringsager kan resultere i en uigennemsigtig beslutningsproces. Fagligt begrundede beslutninger udfordres oftere, hvis beslutningsgrundlaget ikke er formidlet klart til de øvrige parter.
- De anerkendte bevaringsprincipper kan være vanskelige at følge i de almene boligrenoveringer. Særligt grundet prioriteringen af andre dagsordner. Der kan hurtigt blive tale om vægtning af faglige mod ikke-faglige vurderinger og af forskellige politiske dagsordner.
- Der er ofte tale om at definere nye snitflader mellem bevaring og renovering i projekterne, og resultatet er tit kompromisløsninger, der ikke fuldt lever op til hverken de anerkendte bevaringsprincipper eller de nutidige krav.

præferencer. Oplevelsesværdier kan også omhandle det at mindes fortiden. For eksempel at man værdsætter patinering, en mindetavle, en ældre indretning eller funktion såsom en ældre elevator eller lignende, fordi det minder om tidens gang.

- Ekspertværdierne kræver en forudgående faglig viden, før de kan forstås og værdsættes. Igen kan eksemplet om Nordhavnsgrådens altaner bruges. En fagperson med viden om lovændringen i 1929 kan synes, at de små og mange altaner er værdifulde af den grund. På samme måde kan ekspertværdier omhandle vurderinger af æstetik, arkitektur og håndværk ud fra en faglig viden om teknisk formåen og kunstneriske idealer både før og nu.

Bevaringsværdier og nutidige ønsker til optimering kan som beskrevet synes at stå i modsætning til hinanden, men gør det ved nærmere eftersyn ikke nødvendigvis. Ved at udvide diskussionen om, hvad der skal prioriteres i projekterne med reference til oplevelsesværdier og ekspertværdier, viser det sig, at de tre officielle værdikategorier – og ekspertværdier – kulturhistorisk, miljømæssig og arkitektonisk værdi godt kan korrespondere med oplevelsesværdierne. Nye altaninddækninger kan for eksempel leve op til flere værdiforståelser: a) inddækningen kan tilskrives oplevelsesværdi ved at leve op til nutidige funktionelle, byggetekniske og visuelle krav; b) nye inddækninger kan tillægges ekspertværdi (som den officielle kulturhistoriske værdi), dels hvis de eksisterende dokumentariske egenskaber opretholdes, dels såfremt de accepteres som et nutidigt og "aflæseligt" lag til bebyggelsen; men c) formgivningen kan også styrke oplevelsesværdierne (og samtidig den officielle arkitektoniske og miljømæssige værdi), hvis den opleves som en styrkelse af de eksisterende visuelle og rumlige kvaliteter. Pointen er, at det ikke handler om at forkaste faglige argumenter og forståelser, men om at supplere fagekspertisens metoder i bevaringsspørgsmål for at nå de nødvendige kompromisser i projekterne på bedst mulig måde. Det er ikke nemt, men det at etablere et fælles sprog og en udvidet forståelsesramme, der kan rumme flere værdiforståelser end de faglige ekspertværdier, kan være et godt skridt på vejen.

Der er en vis demokratisering af beslutningstagningen i de almene boligrenoveringsprojekter i kraft af projektorganiseringen med tre beslutningsdygtige parter, om end der i denne konstruktion er indlejret en række magtforhold både i forhold til viden og økonomi. Derfor er selve værdisætnings- og prioriteringsprocessen yderst central og udgangspunktet for etableringen af et fælles værdigrundlag. Den veldokumenterede værdisætnings- og prioriteringsproces er omdrejningspunkt i den værdibaserede tilgang og er samtidig nøglen til at sige noget om, hvorvidt de fysiske løsninger nu også virker efter hensigten, om processen har været værdiskabende og har været vellykket eller ej. Det kalder på gennemskuelige og sammenlignelige metoder og på udvikling af nye værktøjer, der kan styrke kortlægningen af værdier og dialogen om deres varetagelse.

SAMTÆNK VÆRDIER

PROCESSEN ER NØGLEN

Det er svært at redegøre for, hvordan bygningsbevaring reelt "virker" eller "performer". Det vil sige, hvordan det egentlig er, at fysiske bevaringsindsatser formidler bevaringsværdierne ind i fremtiden. Hvilke bevaringsværdier formidles for eksempel videre i en ny facade, der i materialeholdning, farve og komposition ligner originalen, men hvor selve konstruktionen er ændret fra en tung til en let konstruktion? Beslutningen om, hvordan en bygning bedst bevares, må først og fremmest afhænge af, hvad der vurderes værdifuldt. Derefter kan vælges en metode (bevaringstilgang) efter, hvordan man synes, disse værdier bør formidles videre igennem de nye fysiske løsninger. Det kan gøres på mange måder, og bevaringen kan derfor også "virke" eller "performe" forskelligt.

For eksempler på dialogmodeller vedrørende værdisætning og bevaringsindsatsers måde at virke på se:

Exner, J. "Den historiske bygnings væren på liv og død". I Braae, E. & Fabricius Hansen, M., *Fortiden for tiden. Genbrugskultur og kulturgenbrug i dag*, Kunstakademiets Arkitektskolens Forlag, 2007.

Kirkeby, I. M. *Mødet mellem nyt og gammelt: Bygningsbevaring i vor tid*. Christian Ejlers, 1998.

Overgaard, S. M. *Værdiforskydninger i arkitektonisk kulturarv: Herregårdenes avlsbygninger - udviklingsbetingede ombygninger og arkitektoniske kulturarvs værdier*. Ph.d.-afhandling. Arkitektskolen Aarhus, 2013.

BEVARINGENS VIRKNING

Det grundlæggende dilemma forbundet med bevaring af arkitektonisk kulturarv er, at man igennem selve bevaringsindsatsen uvægerligt kommer til at ændre ved det, man vil bevare. Faren for at miste aspekter af netop det, man værdsætter, er dermed altid til stede. Det at evaluere og italesætte bevaringsindsatsers måde at virke på er vigtigt, da vores valg i dag har betydning for den måde, hvorpå fremtiden vil forstå den arkitektoniske kulturarv. Af samme grund bør man tage stilling til, hvilken metode man vil anvende til bevaringen med udgangspunkt i en præcisering af, hvad det er, man værdsætter i den eksisterende bygning, og hvorfor. Dette arbejde er en grundlæggende forudsætning for arkitektfagligt arbejde med arkitektonisk kulturarv.

BEVARING OG
ØDELÆGGELSE

VÆLG TILGANG

For at kunne vurdere, hvorvidt en bevaringsindsats er vellykket eller ej, må man være specifik omkring, hvori og hvordan det, man værdsætter, repræsenteres af det fysiske og i vores møde med det fysiske. Er det for eksempel vigtigt, at en muret facade er fuldmuret, eller er det selve murstenenes forarbejdningstype? Er det murens forbandt, patineringen af murværket eller det, at den er placeret et bestemt sted og indgår i en bestemt sammenhæng? Eller er det alle disse forhold på én gang? Kun ved at præcisere, hvilke kvaliteter eller egenskaber der bidrager til det værdifulde, man ønsker at bevare, og hvorfor de gør det, kan man beslutte, hvilke af disse egenskaber der bør opretholdes, og ikke mindst hvordan man vil gøre det.

PRÆCISERING

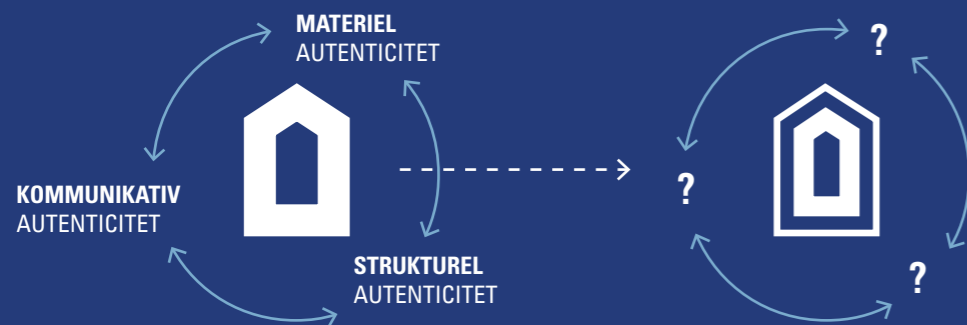
Der findes ikke endegyldige løsninger på, hvordan arkitektonisk kulturarv skal varetages. Selv de officielle bevaringsprincipper dækker over fagligt funderede grundtanker, der altid må tilpasses den givne kontekst. For at kunne sige noget om, hvordan en bevaringsindsats virker, altså hvordan bevaringsværdierne formidles videre i de nye arkitektoniske løsninger, kræves en udfoldet værdisætning og dialog omkring bevaringsværdierne indhold og vigtighed. Man skal italesætte, hvor i det fysiske – og i vores møde med det fysiske – værdierne er repræsenteret. Dette er særligt vigtigt, fordi en værdsat kulturarvsfortælling godt kan formidles videre i de nye løsninger på mere end én måde. Det kan f.eks. gøres ved at bevare de oprindelige fysiske forhold, ved at genskabe dem eller ved at udskifte dele i en nutidig fortolkning af rationalet bag originalen.

BEVARING ER
FORMIDLING

Det er den vellykkede virkning af bevaringen, som er væsentlig i den værdibaserede tilgang til almene boligrenoveringer – ikke det at afgøre, hvorvidt værdiforståelser og metoder som udgangspunkt er korrekte eller forkerte. Af samme grund er det væsentligt, at værdisætningen er detaljeret og udtalt projektparterne imellem, samt at den ønskede virkning af den værdibaserede udvikling diskuteres tidligt i projektet.

FIGUR 8 TRE PARAMETRE SOM DIALOGVÆRKTØJ

Braae (2003) peger på tre former for autenticitet knyttet til den bredt fagligt anerkendte forståelse af autentisk arkitektonisk kulturarv: materiel, strukturel og kommunikativ autenticitet. Hvis alle disse er opretholdt efter en bygningsændring, kan der tales om vellykket bevaring i fagligt anerkendt forstand. Disse tre autenticitetsforståelser – eller parametre – kan anvendes som dialogværktøj i diskussionen omkring den ønskede virkning af nye arkitektoniske løsninger. Parametrene kan fungere som en fælles forståelsesramme – et pejlemærke – som man kan positionere sig i forhold til.

MATERIEL AUTENTICITET

Knytter sig til tilstedeværelsen af originalt materiale og den originale substans, der dokumenterer historiske forhold.

STRUKTUREL AUTENTICITET

Knytter sig til en velbevaret konstruktiv logik. I modsætning til den materielle autenticitet er det ikke den originale substans, der er afgørende, men derimod rationale bag bygningen.

KOMMUNIKATIV AUTENTICITET

Knytter sig til bygningens fortællerværdi og dens evne til at formidle bygningens ophavsbetingelser og udvikling gennem tiden. Dens oprindelige funktion, ændringer og nyere tilføjelser skal være "aflæselige".

KILDE

Braae, E. *Konvertering af ruinøse industrilandskaber*. Ph.d.-afhandling AAA. Århus: Arkitektskolen Aarhus, 2003.

ET MULIGT DIALOGVÆRKTØJ – TRE PARAMETRE

Det er ikke kun officielle klassificeringer, der fastslår, hvad der er arkitektonisk kulturarv. Det er i lige så høj grad et spørgsmål om individuel værdsættelse og betydningen for den enkelte i mødet med arkitekturen og det byggede miljø. Uanset om der er tale om officiel kulturarvsforvaltning eller den personlige oplevelse af mødet med fortiden igennem arkitekturen, er den autentiske kulturarvsoplevelse gerne omdrejningspunkt.

Begrebet autenticitet er debatteret og svært at definere. Alligevel betragtes det, at en bygning er autentisk, som en væsentlig kvalitet i den officielle udpegning, evaluering og forvaltning af arkitektonisk kulturarv herhjemme. Forvaltningen bygger på en specifik autenticitetsforståelse, der også ligger til grund for, hvordan bevaringsværdier bør opretholdes. Ifølge denne forståelse kan arkitektonisk kulturarv siges at være autentisk, når såvel bygningens oprindelige materialer og rationale som bygningens aflæselige udvikling – fortællerværdien – er opretholdt. Denne form for autenticitet kan beskrives ved hjælp af tre parametre for autenticitet, der, når de er til stede sammen, kan siges at karakterisere autentisk arkitektonisk kulturarv (Braae, 2003):

- Materiel autenticitet
- Strukturel autenticitet
- Kommunikativ autenticitet

De tre parametre kan være et konstruktivt udgangspunkt for diskussioner om de nye arkitektoniske løsningers måde at formidle bevaringsværdier på. Et eksempel kunne være en planlagt efterisolering af en muret facade, der udføres med en let konstruktion, hvorpå der afslutningsvis monteres et plademateriale. Her vil der være tale om, at den materielle autenticitet svækkes, trods det at den oprindelige facade findes bag efterisoleringen. Den strukturelle autenticitet vil også være svækket, da den murede, tunge konstruktion nu vil fremstå som en let konstruktion. Den kommunikative autenticitet vil ligeledes svækkes, da det vil være vanskeligt at aflæse, at der er tale om en muret bebyggelse; men omvendt vil det nu være tydeligt, at den gennemførte facadeløsning er en nyere ændring, hvis man altså ved, at der oprindeligt var tale om en muret bebyggelse. Sammenholdes dette eksempel med de tre officielt anerkendte værdisæt, viser det sig, at de kulturhistoriske værdier kan være svære at opretholde med denne slags løsninger. Samtidig ændres den

AUTENTICITET

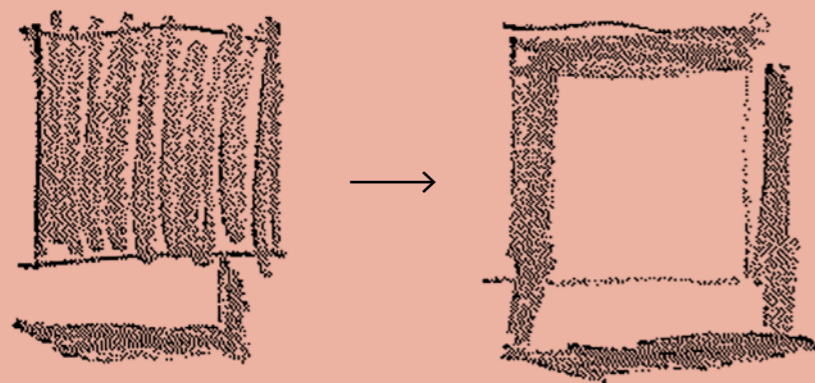
TRE PARAMETRE

ET VÆRKTØJ

AUTENTISK ARKITEKTONISK KULTURARV

Ifølge den fagligt anerkendte forståelse af arkitektonisk kulturarv knytter det autentiske an til en bygnings ægthed og aflæselighed. En bygning skal være, hvad den giver sig ud for at være. Det autentiske vurderes både i forhold til den oprindeligt opførte bygning og i forhold til bygningen i sin aktuelle form. Det autentiske kan også angå både det materielle og det immaterielle samt det rekonstruerede og det tilføjede – såfremt disse forhold og elementer ikke udgiver sig for at være andet eller være ældre, end de er. Det originale materiale, den originale planløsning og konstruktion er vigtige for bygningens dokumentariske egenskaber. Først når en bygning kan opleves autentisk og aflæselig, bør der sikres en klar distinktion mellem originale dele, genskabelser og tilføjelser i bygningen.

Ved renoveringen af Søndermarken på Frederiksberg blev der lavet et skyggestudie i forbindelse med nedlægnings af de eksisterende, indeliggende altaner. Selvom altanerne blev inddækket i 90'erne, var udgangspunktet for studiet de skygger, altanerne kastede før inddækningen. Målet var at genskabe en lignende skyggeeffekt efter renoveringen af arkitektoniske, kompositoriske grunde, selvom altanerne nu helt skulle nedlægges og inddrages i boligarealet. Et andet bevaringsmæssigt element var de eksisterende, originale altanbrystninger i beton med indstøbte blomsterkasser. Til venstre ses en skitse af skyggeeffekten omkring en oprindelig altan med blomsterkasse før inddækningen i 90'erne. Til højre ses den ønskede skyggeeffekt efter nedlægnings af altanen og lukning med et nyt, let tilbagetrækket vinduesparti. Den nye vinduesbrystning blev planlagt med en betonkant, der kunne kaste en skygge lig den oprindelige blomsterkasse.

© JJW Arkitekter

arkitektoniske og miljømæssige værdi også væsentligt, da de som udgangspunkt er vurderet med henvisning til den murede bebyggelses æstetiske udtryk, funktionalitet og helhed. Men den nye løsning kan alligevel være af høj arkitektonisk kvalitet (og dermed repræsentere en egen arkitektonisk værdi). Den kan også bidrage positivt til nærmiljøet, hvis den er udført på en hensigtsmæssig måde. Tilsvarende kan oplevelsesværdierne siges at være forbedret i form af en funktionel klimaskærm. Diskussionsspørgsmålet, der melder sig i et eksempel som dette, er, om denne funktionalitet kunne opnås på en måde, der tilgodeså de officielle værdikategorier og den bredt fagligt anerkendte forståelse af autentisk kulturarv i højere grad.

De tre autenticitetsparametre afspejler, hvorvidt de nye løsninger korresponderer med de officielle bevaringsprincipper og den bredt fagligt anerkendte forståelse af autentisk arkitektonisk kulturarv. En dialog med afsæt i parametrene kan på den måde være et sammenligningsgrundlag i beslutningen om, hvordan man ønsker at varetage den arkitektoniske kulturarv igennem renoveringsløsningerne. Ikke mindst kan en diskussion af de planlagte nye løsninger i henhold til de tre parametre sikre en bevidst prioritering af bevaring parterne imellem. Brugen af de tre parametre betyder ikke, at man ikke kan fravige den officielle forståelse af autentisk arkitektonisk kulturarv i det enkelte projekt. Men det er ikke desto mindre denne forståelse af arkitektonisk kulturarv og dermed også autenticitet, som der aktuelt officielt værdisættes og forvaltes ud fra, hvilket gør denne forståelse relevant som sammenlignings- og diskussionsgrundlag.

BEVIDST
PRIORTERING

Det er vigtigt at præcisere, hvorfor noget har bevaringsværdi. Hvori består værdien, og hvilke egenskaber er det egentlig, som medvirker til, at noget er værdifuldt? Hvilke forhold bidrager f.eks. til en facades kulturhistoriske værdi, og hvorfor?

Er det ...

- Produktionsmetoden?
- Elementers placering i konstruktionen?
- Materialernes farve, komposition, detaljering?
- Facadens byggetekniske kvaliteter?
- Dimensioneringen?
- Patineringen?
- Arkitektens eller håndværkerens kunnen?
- Relationen til den omgivende kontekst?
- Bebyggelsens geografiske placering lokalt eller nationalt?

PROCESSEN SOM NØGLE

- Konflikter omkring prioriteringer i løbet af renoveringsprojektet kan mindskes ved at der tidligt nås til enighed om hvilke kvaliteter i den eksisterende arkitektur som skal bevares eller styrkes gennem projektet.
- En tidlig grundig kortlægning og forståelse for den eksisterende bebyggelses kan mindske uforudsete fysiske forhold og uventede krav til bevaring fra kommune eller eksterne parter.
- Rettidig dialog og stillingtagen omkring værdier, kvaliteter og behov for ændringer kan sikre løsninger, der tilgodeser flere værdiforståelser til glæde for flere parter.

PROCESSEN ER NØGLEN

Renovering af almene boliger er i forvejen en kompliceret opgave, hvor mange behov skal tilgodeses, mange ender skal mødes og økonomien skal række. Formålet med værdibaseret udvikling er at integrere hensynet til vores fælles arkitektoniske kulturarv med nutidige behov og dagsordner. Det kræver engagement og åbenhed overfor, at bevaringsværdier udgør et stort potentiale i renoveringsarbejdet, der kan vendes til en særlig styrke i såvel proces som formgivning.

Det er vanskeligt at udøve traditionel bevaringspraksis i et så boligpolitisk influeret opgavefelt som almen boligrenovering. Måden, hvorpå bevaringsværdier skal varetages, er aktuelt til forhandling i renoveringsprojekterne, men vel at mærke på nogle helt andre betingelser end bevaringens. Det kan eksempelvis være økonomiske eller byggetekniske hensyn, som er udslagsgivende for den valgte løsning, fremfor den bevidste stillingtagen til, hvilken betydning løsningen har for bebyggelsens fortælle værdi, konstruktive rationale eller materielle oprindelighed. Samtidig har tidspunktet for, hvornår bevaringshensynet rejses i forhold til renoveringsstøtteordningen, stor betydning for beslutningerne om løsninger og formgivning.

Den almene bygningsmasse er stor, og ikke alle bebyggelser er af lige høj kvalitet eller af samme kulturhistoriske vigtighed set i nationalt perspektiv. En del af parternes stillingtagen er derfor diskussionen om værdisætning set i forhold til den omfangsrige almene bygningsmasse. Holdningen bag en værdibaseret tilgang er imidlertid, at ethvert eksisterende byggeris værdier altid bør indtænkes som kvalificerende afsæt for forestående ændringer, også når der ikke er tale om officielle bevaringsklassificeringer.

Den rettidige stillingtagen og diskussion om, hvilke værdier der bør prioriteres i de enkelte projekter, er projektparternes ansvar. Selve værdisætnings- og prioriteringsprocessen er af stor vigtighed og bør være omdrejningspunkt i projekterne af flere grunde:

- Den tidlige etablering af en fælles forståelse og et fælles sprog kan mindske eventuelle konflikter omkring nødvendige prioriteringer og værdikampe i løbet af projektudviklingsprocessen.

INTEGRERET
KULTURARV

ET NØDVENDIGT
AFSÆT

PROCESSEN I
CENTRUM

- En grundig kortlægning af den eksisterende bebyggelses egenart, kvaliteter og bevaringsværdier kan mindske uforudsete fysiske forhold og uventede krav til bevaring i forbindelse med byggeandragende, eksterne parter eller andre.
- Den rettidige dialog og stillingtagen omkring værdier og deres prioritering i for- ening med nutidige behov for ændringer kan sikre løsninger, der tilgodeser flere værdiforståelser til glæde for flere parter.

INGEN ENKEL
LØSNING

Der findes ikke entydige rigtige løsninger, der integrerer bevaring og renovering. Trods opgavens modsætningsfyldte karakter kan prioriteringen af de almene boligers arkitektoniske kulturarv netop vise sig som det mulighedsrum, indenfor hvilket der kan skubbes til en yderligere forbedring af såvel processen som resultaterne i den igangværende renoveringspraksis.

Førend der kan laves tilfredsstillende værdisætninger og prioriteringer, som alle projektparter kan nikke godkendende til, må der være etableret et fælles sprog. Hvis værdisætnings- og prioriteringsarbejdet bliver en gennemskuelig proces, kan netop denne proces vise sig at blive garant for, at der træffes hensigtsmæssige beslutninger. Helst skal processen også kunne være sammenlignelig på tværs af flere projekter.

BEHOV FOR
UDVIKLING

Der er behov for vidensdeling og detaljerede beretninger om de konkrete udfordringer, der viser sig i de enkelte renoveringsprojekter, både byggeteknisk, formgivningsmæssigt, processuelt og økonomisk. Der bør udvikles og afprøves metoder og værktøjer til at understøtte den værdibaserede tilgang i almen boligrenovering.

Et godt udgangspunkt er at vurdere værdier og kvaliteter i et værdiperspektiv, der rækker udover det økonomiske, æstetiske og funktionelle. De almene boligbebyggelser er en del af vores fælles arkitektoniske kulturarv, som der bør værnes om. Ved at gøre værdsættelsen af bebyggelserne til et fælles ståsted i renoveringsprojekterne kan man bedst muligt varetage den bygningskulturelle arv til glæde både for dem, der bor i bebyggelsen, og for dem, der ikke gør, såvel nu som fremover.

Den gennemsnitlige sagsgang i en almen renoveringsstøttesag varer 8-10 år. Ventetid, uvished og det at leve i byggearbejder kan være en stor belastning for beboerne. Ved at etablere et fælles værdigrundlag som udgangspunkt for renoveringsprojektet kan man forsøge at mindske forsinkelser grundet uoverensstemmelser omkring værdiprioriteringer i løbet af den lange proces.

GØR BEVARINGSVÆRDIER TIL ET AKTIV I UDVIKLING

- Hvis der etableres en fælles forståelse af bevaringsværdier, øvrige kvaliteter og behov, samt hvordan de kan tænkes sammen tidligt i projektudviklingsfasen imellem boligforening, kommune, Landsbyggefonden og arkitektfaglige rådgivere, kan projekterne kvalificeres bedst muligt.
- Dette fælles værdigrundlag bør sammentænke de tre officielle værdisæt (kulturhistorisk, arkitektonisk og miljømæssig værdi) samt øvrige kvaliteter i det eksisterende byggeri. Feks. kan beboerne beskrive kvaliteterne i deres bebyggelse og deres ønsker til fremtidige ændringer såsom glæden over flere rum i en lejlighed, større altaner, særlige brugsmønstre og lign. Herefter kan rådgiverne sammentænke disse beskrivelser og de officielle bevaringsværdier til en udvidet forståelsesramme. De kortlagte værdier bør opretholdes og gerne styrkes gennem renoveringsarbejderne.
- Der kan med fordel stilles krav om etablering af et fælles værdigrundlag i forlængelse af kravet om registrering af byggetekniske udfordringer som forudsætning for helhedsplanerne, hvilket vil øge fokus på værdibaserede løsninger.
- Der bør etableres offentligt tilgængelig vidensdeling omkring udfordringer og løsningsmodeller vedrørende værdiprioriteringsprocesser, arkitektoniske og byggetekniske løsninger, tidsforbrug, økonomiske konsekvenser og bevaringens virkning i de færdige projekter.

BRUG VÆRDISÆTNINGS-PROCESSEN SOM NØGLE

- Værdisætningsprocessen er afgørende for, om der kan tales om saglige vurderinger. For at fremme en konstruktiv dialog om bevaringshensyn skal der være sammenlignelighed i værdisætningsmetoder og gennemsigthed i beslutninger på tværs af fag og roller i projektet.
- En kortlægning af værdier i den eksisterende bebyggelse bør prioriteres og udarbejdes før Skema A-godkendelsen, altså forud for et endeligt tilsagn om renoveringsstøtte fra Landsbyggefonden.
- Landsbyggefondens besigtigelse ifm. renoveringsstøtteordningen er en enestående mulighed for, at alle de beslutningsdygtige parter mødes ansigt til ansigt. Her kan parterne diskutere ønsker, forventninger og udfordringer i projektet. Fra kommunens side bør der både være tilstedeværelse af ansatte med økonomisk og juridisk ansvar samt fra bygge- og teknikforvaltningen.
- Der bør fremadrettet udarbejdes en model for en gængs værdisætnings- og prioriteringsproces i alment regi, der sikrer, at de forskellige parters værdiforståelser identificeres, integreres og vægtes på en hensigtsmæssig måde. Det handler om, hvilken proces man supplerer fagekspertisens metoder med i bevaringssspørgsmål, ikke om en forkastelse af faglige argumenter og forståelser.

TAG STILLING

- Projektparterne må tage stilling til den arkitektoniske kulturarvs indhold og vigtighed, førend der kan etableres et fælles værdigrundlag, hvor den arkitektoniske kulturarv tænkes som afsæt for udvikling.
- Parter involveret i renovering af bevaringsværdige almene boligbebyggelser bør gøre sig bekendt med den forståelse af arkitektonisk kulturarv, som er gældende for den danske officielle forvaltning og værdisætning.
- De enkelte parter bør tilegne sig metoder til vægtning af værdier og til afgørelse af, hvorfor det fysiske tilskrives disse værdier. Derefter bør formuleres holdninger til, hvordan værdierne kan opretholdes
- Landsbyggefonden kan med fordel internt formulere fondens holdning til varetagelsen af den almene boligmasses arkitektoniske kulturarv. I forlængelse heraf bør der udarbejdes strategier og forvaltningsprincipper indenfor rammerne af de nuværende regulativer.
- Kommunerne bør tage stilling til deres bevaringsambitioner vedrørende de almene boligernes arkitektoniske kulturarv, samt til, hvordan ambitionerne kan indgå som led i øvrige byplanstrategiske og politiske dagsordner. Kommuner kan med fordel udvikle metoder til vægtning af nutidsværdier i forening med bevaringsværdier. Vægtningen bør foretages både inden Skema A-godkendelsen og i forbindelse med godkendelse af byggeandragende.
- Arkitektfaglige rådgivere bør tage stilling til deres faglige ståsted i forhold til varetagelse af arkitektonisk kulturarv og klart italesætte deres metoder til vægtning af nytteværdier og arkitektoniske kulturarvs værdier.

TENDENSER I AKTUELLE ALMENE RENOVERINGSPROJEKTER

- I aktuelle renoveringsprojekter af almene boliger bliver oplevelsesværdierne tit prioriteret på bekostning af bevaringen af originalt materiale og det originale konstruktive rationale. De arkitektoniske værdier er f.eks. nemmere at integrere med nutidige ønsker til optimeringer i de almene renoveringsprojekter, da det her ikke er det originale materiale som sådan, der er vigtigt, men snarere æstetik og funktion. Den kulturhistoriske værdi og bygningernes dokumentariske egenskaber udfordres i højere grad, da de originale materialer ofte udskiftes, og de originale strukturer ofte ikke vurderes at leve op til de nutidige krav.
- I mange almene renoveringsprojekter vægtes det at bevare bebyggelsernes helstøbte visuelle udtryk højere end at sikre, at bygningernes udviklingshistorie er tydelig. For eksempel tilpasses og usynliggøres bygningsoptimeringer på en måde, så bebyggelserne visuelt fremstår mest muligt som før renoveringen, når det gælder materialer, farver og komposition, uanset at konstruktion og materialer er nye eller ændrede.
- Der er eksempler på delvis genbrug af originale materialer som mursten i flere renoveringsprojekter. Der er dog ikke tale om egentlige rekonstruktioner, da konstruktionstypen ofte ændres i forbindelse med renoveringerne. Denne tilgang begrundes gerne med ønsket om delvis bevaring af det originale materiale og dermed af dets symbolske, visuelle og taktile kvaliteter, snarere end med henvisning til økonomiske og byggetekniske hensyn.

FØR

EFTER

Brøndbyparken, Afd. 1.

TENDENSER I AKTUELLE PROJEKTER

Fagfolk anser hovedsageligt de almene boliger som bevaringsværdige, fordi de indgår som et vigtigt led i en national kulturarvsfortælling. Den enkelte bebyggelse betragtes altså som led i en større udviklingshistorie og anses som et historisk dokument i sig selv. De originale materialer, planløsninger og konstruktioner er væsentlige at bevare i dette nationale helhedsperspektiv.

I flere af de aktuelle almene boligrenoveringsprojekter, hvor bevaringsdagsordenen har haft indflydelse på renoveringen, synes der alligevel at være tendenser til en anderledes bevaringspraksis kendetegnet af andre bevaringsprincipper end dem, der anvendes og beskrives i forbindelse med traditionel bevaringspraksis.

I de aktuelle projekter er det oftere selve oplevelsen af det oprindelige byggeri, der ønskes bevaret, end det nødvendigvis er bygningens egenskaber som historisk dokument – altså dens dokumentariske egenskaber. Det viser sig i projekter, hvor man for eksempel genskaber originalens visuelle ydre ved at beklæde nye isoleeringsforbedrede konstruktioner med materialer, der er lig de oprindelige i farver og struktur. Også kompositionen og skalaen i bebyggelsernes ydre søges ofte genskabt bedst muligt. Det resulterer i næsten umærkelige, bygningsfysiske og funktionelle optimeringer af de eksisterende bygninger, som opretholder den visuelle helhedsoplevelse, der karakteriserede det oprindelige byggeri. Men omvendt sløres bebyggelsens udviklingshistorie, da de nye ændringer er vanskelige at aflæse, og fortællerværdien – den kommunikative autenticitet – svækkes. Ofte fjernes også originalt materiale, planløsningerne forandres, og også de konstruktive principper ændres af og til. Sådanne ændringer er voldsomme set i et traditionelt bevaringsperspektiv, men udføres ofte med henvisning til, at de nødvendige forbedringer af bebyggelsen kan realiseres, samtidig med at den visuelle og taktile oplevelse af den oprindelige bebyggelse genskabes og dermed bevares. Det betyder dog, at både den materielle og den strukturelle autenticitet svækkes. Denne tilgang til bevaring gør det dermed vanskeligt at opretholde de kulturhistoriske værdier – eller ekspertværdierne.

Dette anderledes bevaringsbegreb er først og fremmest udtryk for de ofte nødvendige kompromisser i en kompleks renoveringspraksis, hvor mange behov skal tilgodeses. Samtidig er det resultatet af en værdibaseret praksis, som er under udvikling disse år, og hvor der endnu ikke er etableret egentlige strategier for, hvordan almene boliger som arkitektonisk kulturarv af national betydning bør varetages lokalt.

BEVARING AF
OPLEVELSE

EKSPERTVÆRDIER
UNDER PRES

FORSTÆRKET (AMPLIFICERET) AUTENTICITET – OPLEVELSEN AF ET OPRINDELIGT BYGGERI

I aktuelle almene renoveringsprojekter er det ofte de originale materialer, som udskiftes, og de originale strukturer, som ikke lever op til de nutidige krav. Samtidig vurderes netop disse forhold ofte som bevaringsværdige. Dette modsætningsforhold resulterer i bevaringstilgange og -principper, der adskiller sig væsentlig fra de bredt fagligt anerkendte – trods det, at afsættet ofte netop er en bredt fagligt anerkendt værdisætning og vurdering af, hvad der bevaringsværdigt i bebyggelserne, og hvorfor. Der viser sig en interessant tendens i almene boligrenoveringsprojekter, hvor dette modsætningsforhold er på spil. Her er det mere selve oplevelsen af en bygnings oprindelighed, der søges bevaret, end det er den fysiske original i sig selv. Denne tendens kan kaldes for forstærket eller Amplificeret Autenticitet. Termen dækker altså over bevaringshensyn og

fysiske løsninger, hvor selve oplevelsen af en bebyggelses oprindelighed søges styrket, ved at man tilføjer nye elementer, eller gennem reelle ændringer af det oprindelige byggeri. Et eksempel er brugen af materialer og farver, som beboerne forbinder med 1950'ernes arkitektur, vel at mærke uden at disse materialer og farver nogensinde har været brugt i det konkrete 50'er-byggeri. Det bliver dermed selve oplevelsen af, at bebyggelsen eksempelvis er fra 1950'erne, som ønskes bevaret, og ikke nødvendigvis de materialer, farver eller konstruktionstypen, der reelt var brugt ved opførelsen af bygningen. Det vigtige er derimod, at den umiddelbare oplevelse af det færdige projekt er, at det er en autentisk 50'er-bygning. Det autentiske forstået som foreningen af materiel, kommunikativ og strukturel autenticitet erstattes altså af en oplevet autenticitet.

Brøndbyparken er tegnet af arkitekten Kay Fisker i 1950'erne. I dag er facaden i afd. 1 efterisoleret og skalmuret. Altankarnappartierne med små, indeliggende altaner er blevet erstattet af nye, større, halvt indeliggende altaner. De nye altaners formgivning blev lånt fra den samtidige søsterbebyggelse Brøndbyøster Torv, der også er tegnet af Fisker. Selvom altanerne af denne type altså ikke har været tiltænkt bebyggelsen, er formgivningen direkte inspireret af Fiskers eget design fra samme periode og den samme helhedsplan – lige fra den anden side af skellet.

Der viser sig også en anden tendens i aktuelle renoveringsprojekter, nemlig at man forsøger at forstærke oplevelsen af den oprindelige bebyggelse yderligere gennem renoveringstiltagene. For eksempel ved at styrke oplevelsen af, at en bygning er fra 1950'erne, ved at vælge materialer og farver, som vi i dag forbinder med 1950'erne, men uden at de nødvendigvis har været anvendt i den specifikke bebyggelse, da den blev opført i 1950'erne. Denne tendens kan siges at være udtryk for en ny bevaringstilgang, hvor oplevelsen af det oprindelige søges forstærket gennem nye tilføjelser, der er et forsøg på at forstærke eller amplificere det autentiske.

NY BEVARINGS-
TILGANG

De aktuelle almene renoveringsprojekter og de valgte løsninger afspejler på et mere overordnet plan vores nutidige værdier og prioriteringer. Hvilken betydning vores valg har for vores forståelse af de almene bebyggelser som arkitektonisk kulturarv i fremtiden, vil vise sig. Der skal derfor tages aktivt stilling til, om bygningerne fremover skal være aflæselige, fysiske dokumenter over den udviklingshistorie, som de aktuelt værdsættes for, og ikke mindst hvordan.

